

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē:
Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabuuni bo
Rooma ām kēnyit nyēē /kiisōōtyinē kule ki 57
KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab
Keenkereeya chēē kitoobēnē keey tukwaay ām
sakaramteetaab araarayta. Kimiitē :Bāwulō
yooto kōōtēryēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk
kutākyinē keey Yēērusālēm kuyibē beesaanik
choo kikiikōōruruuch ām wōlēē mii :biikaab
Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak
kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan
kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē
keey :Bāwulō ām barwaani biikaab Kiriistō chēbo
Rooma chēē ki Yuutayeek āk Kirikiik. Kiiwuruur
yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē
mākuchōbto kāāsōōtēywēēkyii āk ng'alaaleet.
Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani
biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē
keey choo ki Yuutayeek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Rōōbu :barwaani
ām bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō ām kēelto
nyēē kāsaktōōs, kurubta keey āk wōlēē wuu
:kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē
kiiyēēlootiin ām wōōrkooyoontiit nyēē mii
Kiirootyeet nyoo bo Kēny nyoo kichokōōboorunēē
keey Yēēsu, Kāārārōōkiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu
nyoo Ng'aabaneet. Kikikiilchi :Yuutayeek chēē

kikiikōōyēnchi Kiriistō ām Rooma, ātēbuutēkwaa bo kēny kuu wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwaa bo saayeet kuu wōloo kiyēytooy kumānēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule māchāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyēētyēēchinē chii :kiruutēk koong'ereech Yēyiin nteenee sāru biich :soboonto nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukung'eeet keerub tukuuk choo nāmē keey āk mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō ām kurkeetaab 7 kaatyaaktaayeet nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ām wōlēē mi :kiruutēkaab kiirootyeetaab kēny. Kisir ām kurkeetaab 8 kāābēliisyēet nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāminy kubo Tāmirmiryēēt. Yoo tēēbē :Bāwulō tēēbuutēk ām āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto ām āsiiswēk alak kutēēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bērrur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku lēbkēyiintēēt saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch. ² Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin ām siruutēkyii lōkōōywēchoo kubununēē *wōōrkooyikyii. ³⁻⁴ Rubtooy keey :lōkōōywēchu

1:1 Yēyuut. 9:3-15; 26:16; Kala. 1:15-16; Ēfēēs. 4:11 **1:2** Yēyuut. 13:32-33; Room. 3:21; Kala. 3:8, 16; 1Bēt. 1:10-12

āk lakwanyii Yēesu Kiriistō Mokoryoontēnyoo nyoo / kikēēsich kuu chii kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēt *Tāwuti. Nteenee / kikiiboor ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule Lakwataab Yēyiin :inee yoo / kiikiing'ēētēē meet. ⁵ Chāmēēch :Yēyiin kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab *lēbkēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayeek wōlēē wuu :inee āk kule kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōywēyē. ⁶ Kunyoo akweek :alake ām bichooto chēē /kiikeekweyaak obooyiitu Yēesu Kiriistō.

⁷ Āsubooyook akweek tukul ām Rooma choo chāmook :Yēyiin ankiikootabaanaak oŷēku biikyii chēē tiliilēch. Kōōbēruurook :Baaba āk Mokoryoontēt Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

⁸ Ābirchinē kurook Yēyiintēnyuu kōōnkōy kubununēē Yēesu Kiriistō kubo akweek tukul kuuyu /kyoomunēē kōōrōōsyēk chēē chaang' kule okoosēē keey Yēyiin miisin. ⁹ Inkētē :Yēyiin kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook ākookoy. Āyēchinē inee yiisyēēt ām mooyēēt akeenke ā-āmtooy lōkōōywēk kurubta keey āk lakwanyii. ¹⁰ Āsooyē kule mākuyootwoo :Yēyiin kēēlto ām lēēkitō āchōō wōloo ōmiitē. ¹¹ Ābērē nto akasaak sāang'oobwook rōōbēywoo nyēbo Tāmirmiryēēt kōōkimkiimook. ¹² Nto subak, +mākiitiirē keey :tukul ām wōlēē kiyyēnchintooy Yēyiin.

1:3-4 Mat. 1:1 **1:5** Yēyuut. 9:15; Room. 11:13; 15:15-19; Kala. 2:7, 9; Ēfēēs. 3:2; 1Tēm. 2:7 **1:8** Room. 16:19; 1Tēēs. 1:8 **1:10** Yēyuut. 19:21; Room. 15:23, 32

13 Mbo ng'eetaabiya, mächāktōōs ōnkēt kule kwāāchōboonu keey nyi kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektaanwaa :ng'ala. Āmāchē kule nto chāātitiirook kuu yoo kyāātitiironu biikaab Kiriistō ām bōrōryōōsyēk alak. 14 Mākwoo ā-āmchi biiko tukul lōkōōywēchu kāroomēch nyēē mātiny kule Kirikiik nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsūmānootiin. 15 Kiyooto :nyēē yēyoo amach mi-sin kule ā-āmwook nkakweek choo ōmiitē Rooma lōkōōywēchu.

16 -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kuuyu mii āriit :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii ake tukul nyoo kēēyēnchi. Mächāktōōs /kyoomchi Yuutayeek kurook nto yityo, kookeer :choo mā Yuutayeek. 17 Iboorunēē :Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito yoo keekaasee keey inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo -mēēywēyē inee

18 Kōōkutākyi :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee āk kibrōkōsiis choo kiikutubēē rōkōōng'waa ng'ālyoontēētaab manta. 19 Inkēt :biiko wōlēē wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorchi keey :inee icheek ām kēēli: 20 Kiiboorunēē kāāmuukēywēēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikuyey ānkōōboorunēē tukuchooto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/ mākēēkāsēē inee koonyay

1:13 Room. 15:22 1:16 Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 24; 2Tēm.

1:8 † 1:17 Aabakuuk 2:4 1:17 Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 1:18 Room. 2:5, 8; Ēfēēs. 5:6

āk nkicheek kāāmuukēywēēkyii. Kunyoo, māmii :wōlēē tuuktooy keey :chii.

²¹ Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy, nteenee kiyēk buch :ng'oomnātēēng'waa ānkutubākiis :kāāsōōtēywēēkwaa kukabar :bēērbēēryēēng'waa.

²² Yoo kibērē ng'oomēch, kubērbērēch.

²³ Kikutunkyinē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiiwuuytēē biiko nto tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsyētē āk choo ichuutēē keey ng'wēny kusiir yoo kātākutunkyinē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

²⁴ Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeeree bōōrwoonikwaa.

²⁵ Kōōkuchunnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkuwēēkyi keey ng'wiiynaneet kukutunkyinē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyinē Yēyiin nkit nyoo itōrōōroot ākookoy. ²⁶ Kookwaasta

:Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :kooruuk saanikwaa ankoomut keey nkit.

²⁷ Kookutay :nkicheek murēnik kooruukwaa ānkwoobukyi keey murēnik alak kusikoraat keey kut neennyi /kōōkiitiilchi kule +/ mākiing'woonchi kurubta keey āk rōkōsooto. ²⁸ Kuu yoo manaacham

:biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay āk rōkōsng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē /kēēyēyē. ²⁹ Kiikoolaambuuch

1:20 Āyub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21

1:21 Ēfēēs. 4:17-19 **1:22** 1Kōōr. 1:19-20 **1:23** Kiruu. 4:16-18;

Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11 **1:27** Laawi. 18:22; 20:13; 1Kōōr.

6:9, 18

bichu :choolwookātēēt, muchas āk rōkōs, tuuyintaab moo, rumiisyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiiynaneet, kāwōōtyoontiit, seemseemnyeet. ³⁰ Ng'āloolootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'oonyēch ānkung'āsē keey. Sākāyootē kēelwookik chēē kayeyee rōkōs, kōchōnkyinē sikiikwaa, ³¹ bērbērēch, -/ mākiikoosēē keey, māchāmē chii, āmāriirēē chii. ³² Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtiilchi :Yēyiin meet chii nyoo yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostooy mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayeeek

¹ Yoo itiiilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustooy keey nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy keey kuuyu yēyē :nkinee rōkōs. ² Kiinkētē kule yoo itiiilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōs, kōōyyoong'unēē manta. ³ Ibērē tōōs +meechililee kiyēē itiiilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētiilchi chiito ake ng'al ānkiiyēyē :inyiing' ng'aleechaata? ⁴ -Mēēru rwoonik ibērbēērē keey kule lēēl :moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :ātēboo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny keey iweeksee choolwookātēēng'uung'.

⁵ Yoo iwuuyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imiitē ituulchinē keey ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko. ⁶ Mākōōtiilchi :Yēyiin chii

ake tukul ng'al kurubta keey āk kiyēē kiikuyey.
 7 Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko
 choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē
 lēbkēēyyēetaab Yēyiin ākoo koonyit ānkumāchē
 kunyōōr soboonoto bo kibchuulyo. 8 Nto choo
 isōōtē keey nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs
 ānkutāyē ng'ālyoontēetaab manta, mākōōng'woonchi
 :Yēyiin. 9 Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē
 rōkōs kutoowunēē Yuutayeek nto yityo kukēchi
 choo mā Yuutayeek. 10 Nteenee +/- mākiitōrōōr
 chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch,
 mākukoonyitākoy ānkunyōōr kaalyeet. Inoomēē
 kurook Yuutayeek nto yityo kookeer choo mā
 Yuutayeek. 11 Mākwyēē :Yēyiin biiko kule anum
 :nyi ku anum :nyoo.

12 Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt
 kiruutēkaab Yēyiin, +/- makiiruusta nyēē -/
 mākiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo
 kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/-
 makiiruusta / kiyyoong'unēē kiruutēchooto.

13 Mēēbērē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē
 :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ām
 taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule
 churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk.

14-15 -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayeek
 kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoo wuu nyooto, yoo yēyē
 tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule
 inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule
 kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo.

16 Yoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo

2:6 Tyēēn. 62:12; Kāālēw. 24:12; Mat. 16:27; 2Kōōr. 5:10; Ēfēēs. 6:8

2:11 Yēyuut. 10:34; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17

2:13 Mat. 7:21

tabanta kubununēē Yēesu Kiriistō kuu wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu ā-āmtooy, mākōōboor keyy :tukuuk chēē wunyootiin.

¹⁷ Iyibē keyy :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keyy kiruutēk ānkiing'āsē keyy kule inkētē Yēyiin.

¹⁸ 'Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē māchāktōōs iyēyē. ¹⁹ 'Isōōtē kule itinyē man kule inyiing'

nyēē i-ārōōrchinē kēelto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān. ²⁰ Inēētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayiisyeek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk.

²¹ Kunyoo ii, yoo 'inēētē :inyiing' alak -'mēēnēētē keyy nkinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keyy chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt? ²² Imwooyē kule māchāktōōs kutayee keyy :chii martaayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikiyi tukuuchoo / kēēkusē choo / kēēkutunkyinē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aabuut nto ku syaabeet. ²³ Ing'āsē keyy kule irubē kiruutēk, nteenee intosuurē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo.

²⁴ Ōyēyē kuyityiin :yoo /kikeesir kule, “Kyōōsākyi Yēyiin kōōntosuurākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek.”†

²⁵ Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē

2:16 1Kōōr. 4:5 **2:17** Isa. 48:1; Cherem. 8:8; Room. 9:4 **2:19**

Mat. 15:14 **2:21** Mat. 23:3-4; Yoowa. 7:19 † **2:24** Isa. 52:5; Ēsēk. 36:22

kiruutēchooto. ²⁶ Nto yoo karub :choo mā Yuutayeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin? ²⁷ Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē mächē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irii kiruutēk.

²⁸ Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu / kikeeyaateetee *kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin.

²⁹ Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonnyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyēētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'ē :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin āmēēbērē kusilto :biiko.

3

¹ Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek? ² Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, / kiikiitōōrchi Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

³ Ānkoo kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keye :Yēyiin? ⁴ Achicha! Māwuu nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkoo kicham :biiko ng'wiiynan, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ichurtaat nyēē yoo itilchinē chii ng'al itinyē manta."†

2:25 1Kōōr. 7:19; Kala. 5:3 **2:29** Cherem. 4:4; Room. 9:6; Filib.

3:2-3; Kolos. 2:11 **3:2** Tyēēn. 147:19-20; Room. 9:4 † **3:4** Tyēēnwookik 51:4 **3:4** Kāāyiit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13

⁵ Imuuchē :chii kumwooy kule, “Yēyē :miyootyēenyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisin. Yēē ākoo wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?” Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko. ⁶ Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek? ⁷ Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, “Yoo ākoo itōrōōrē :ng'wiiynaneenyuu Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?” ⁸ Imuuchē /kēēlē, “Keeyey rōkōs sukutook:kāroomnyēēt.” Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Ntee-nee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

⁹ Ara keemwaay nee? Kēēkāroomēch :acheek Yuutayee kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin. ¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule, “Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat. ¹¹ Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee. ¹² Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii :chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch.”† ¹³ Mwooyē :siruutēk subak kule, “Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbērbēēriisyē :ng'ēlyēēbikwaa.”† Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, “Ng'woonēch :kuutuway kuu ng'woonoob eereen.”† ¹⁴ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich.”†

† **3:12** Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 † **3:13** Tyēēn. 5:9 † **3:13** Tyēēn. 140:3 † **3:14** Tyēēn. 10:7

15 “Kicham booryoot, 16 ānkunyēērootēē tukun
17 āmāng'ērēkyinē kaalyeet.”† 18 “-Mēēywēyē Yēyiin
mbo kisich.”†

19 Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat,
kutiinyē chiito nyoo bāwu :kiruutēchu simāmii
:wōlēē chililtooy :chii yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko
ng'aleek. 20 Kunyoo, -/ mākiitiilchinē chii kule
churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub
kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kiruutēk kule
kāākēēchoolwookēn.

*Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayeetaab
Yēyiin?*

21 / Kākiiboowēēch raat kēēlto nyēē teer āk
kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. /
Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk
chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. 22 Chāmtooy :Yēyiin
kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey
Yēēsu Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo,
23 kuuyu chooolwookēnoot :chii ake tukul nyēē
-mēēmuuchē kuyityi churtaayeet nyēē mächē
:Yēyiin. 24 Churtooy :biiko kubo chamateetaab
:Yēyiin kubununēē *Kāārārōōkiintēēt Yēēsu nyoo
kiwālāng'unēēnēēch soboonnyii kootyaakteech.
25-26 Kikōōn :Yēyiin Yēēsu / keeyeyee kōrōsēēk
sukung'eet kōōchoomnyo inee āk biiko yoo
kēēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēēsu korotiikyii kubo
inee. Kumanaame :Yēēsu, mānēēng'woonchi :Yēyiin
kōōrēēt kubo ng'ōōkiswookik choo / kikiikeeyey
kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, / kiitiilchinē

† 3:17 Isaaya 59:7-8 † 3:18 Tyēēn. 36:1 3:20 Āyub 4:17;
Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16; 3:22 3:22 Room. 1:17
3:24 Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7

chiito kule churtaat yoo kēēyēnchi Yēēsu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyotoo kuuyu kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo biiko tukul.

²⁷⁻²⁸ Ara, kēēng'āsyinē keey nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmtēech :Yēyiin kule kēēchurtootiin kubo kule kiiyēnchinē inee ānkiikoosēē keey Yēēsu āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. ²⁹ Ara bo :Yēyiin Yuutayeek nkityō? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeek, ³⁰ kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kule churtootiin yoo keekaasee keey Yēēsu. ³¹ Ara yoo kakeeyey kuu nyotoo kukākēēmētē siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē keey Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēēmiitē kēēyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboon-taab Abraam

¹ Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee? ² Nto /kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'āsēē keey inee nkit, āmēēbērē ām taay-eetaab Yēyiin. ³ Mwooyē :siruutēk kule, “Kiiyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat.”†

⁴ Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat / kiikoochi kiyēē kāākuchoosyi, nto yooto, mēēbērē

3:25-26 Māārkō 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12; 1Yoowa. 1:7 **3:27-28**
1Kōor. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16 **3:30** Kala. 3:20 **3:31**
Mat. 5:17 **4:2** Yāāk. 2:21 † **4:3** Toowu. 15:6 **4:3** Kala. 3:6;
Yāāk. 2:23

kule /kākēērōōbchi. ⁵ Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyō /
sikiitiilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey
kule /kiiyēnchi inee kuuyu kēechoolwookēnootiin
:tukul ānkēēmāchē nyooyeetaab kaat. ⁶ Kiiboor
mbo *:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy
:Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinooyēēt
āmēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto. ⁷ Mwooyē
kule,

“Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēenyōōchi kaat ām
miyootyēēt nyoo kōboonto
/ānkēēmētoochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.

⁸ Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin
ng'ōōkiswookiyii.”†

⁹ Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayeeek nkityō
choo imurootānootiin āmēēbēruur choo mā
Yuutayeeek? Kātākēēmwooyē oob kule /
kikeechamta Abraam kule churtaat kuuyu
kiikoosēē key Yēyiin? ¹⁰ /Kikēēchāmtooy āyu
Abraam kule churtaat? Ara yoo kitākutoombo
*/ kiimuraatan nto yoo / kikiikiimuraatan?
Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimuraatan.
¹¹ /Kikiimuraatan baateey kuyēk kiy nyēē /
kākiikiimēē churtaayeet nyoo kikiikusimkunyōōr.
Kunyooy, Abraam :nyēē kiyootu biiko tukul
choo ikoosēē key Yēyiin ānkoo choo /
manaakiimuraatan sukung'eet / keechamta
nkicheek kule churtootiin. ¹² Inee mbo subak
:nyēē kwaaniitaab choo /kiimurootānē kātikoo
baateey kutinyē :icheek kaakaaseet nyēē wuu
nyoo kibo kuuko Abraam /kumanaakiimuraatan.

† **4:8** Tyēēnwookik 32:1-2 **4:11** Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29;
Kala. 3:7, 29 **4:12** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39

13 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnikyii kule mākurōōbchi kōōrēēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu kiikoosēē keyy inee ankuchurtaat. 14 Nto / kikiikoochinē chii kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keyy Yēyiin ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin. 15 Yēyē :kiruutēk kōōng'woonchi :Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii kiyēē / kēēmwooyē kule kā-iri :chii kiruutyō.

16 Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keyy inee kule mākōōbēruur kuuyu chāmē chiichoo, āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru :biiko tukul choo rōōbunēē keyy kaakaaseetaab Abraam bēruuroo, āmēēbērē choo bāwu :kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keyy Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul. 17 Yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Kaayeyiing' iyēku kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang',”† kiiyēnchi :Abraam ng'aleechaa ām taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto nyēē kimāmii ākung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu nyēē miitē. 18 Kiikēnēē keyy :Abraam Yēyiin ānkoo kiwuu nyēē kimēētākōōmuuchāktōōs :kiyēē / kikēēkuurtoochinē. Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, “Tēē chooto :lēēkōōk chēē +mēēnyōōru.” 19 Ānkoo kut kikiikuyoosiit

4:13 Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17 4:14 Kala. 3:18 4:15 Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10 † 4:17 Toowu. 17:5 4:17 2Kōōr. 1:9 4:18 Toowu. 15:5

nyēē /kimēētākiiisōōtyinē kule imuuchē kunyōōr leekwa kuuyu, kimāchē kuriichē kēnyiiisēk bokol ānki sōōn :Saara, manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee key Yēyiin. ²⁰ Mānēēwiywiiy :Abraam yotoo tukul ām kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin nteenee kititir kookaasee key Yēyiin ānkōōtōrōōrē. ²¹ Kichāmchiintōōs kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee. ²² Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē churtaat. ²³ Mēēbērē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii, ²⁴ nteenee chāmtēēch nkacheek :Yēyiin kule kēēchurtootiin yoo kakiikaasee key inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēenyoo Yēēsu meet. ²⁵ Inee :nyoo /kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookikyoo /ankiing'etee meet sikeechurte ām taayeetaab Yēyiin.

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

¹ Kunyoo, kuu yoo / kookeechamteech kule kēēchurtootiin kubuntēē kaakaaseet, / kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō. ² Yēēsu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamateenyii nkit kuuyu kiikoosēē key inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kiikēnēē key kule mākōōtōrōōrēēch :Yēyiin

4:20 Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11 **4:21** Toowu. 18:14; Luuka 1:37
4:22 Room. 4:3 **4:25** Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17 **5:1** Yēyuut. 10:36

ānkiibuurtē keyy inee ākookoy. ³ Kēēng'ērēkootiin mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch :nyāliluutēchoo muytaayeet. ⁴ Yēyēēch :muytaayeet kēētītir. Yoo kēētītirootiin, kēēboontē kaamaang'taayeet ⁵ nyēē mākoy kēēchusyē kuuyu /kikēēng'oobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē chāmtēēch :Yēyiin.

⁶ Yoo kimākiimuuchē keyy, kume *:Kāārārookiintēēt ām bārooyinto nyēē kikiikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēēchurtootiin. ⁷ Matyaa kuchāmtooy keyy :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keyy kume kubo chii nyēē lēēl :moo. ⁸ Nteenee kiiboorwēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt ānkoo kikēēchoolwookēnootiin.

⁹ Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kuuyu kiwasta keyy :korotiikaab Yēēsu, sār wēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii kōōyyiin yoo / kiing'woonchinē biiko! ¹⁰ Ānkoo kikēēyēku buunikaab Yēyiin, / kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētīnyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchuulyo kuuyu kōōnu :inee soboon! ¹¹ Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō.

5:2 Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Ēfēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10 **5:5** Yaāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7
5:5 Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ibu. 6:18-19 **5:6** 1Kōōr. 15:3
5:7 1Bēt. 3:18 **5:8** Yoowa. 3:16 **5:11** Room. 5:1

Aatam āk Yēesu

¹² Kiyib :chiito akeenke ng'ōōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kunyoo, kirub :meet bi-iko kuuyu choolwookēnootiin :tukul. ¹³ Kimii :ng'ōōkisto kōōrēēt /kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto kimāmii :wōlēē /kēemwooytooy kule kā-iri :chii kiruut. ¹⁴ Kiinaam :meet chiito kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo kibo Aatam.

Kerkeey :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēesu. ¹⁵ Āmwooyē kuu nyooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēynātēētaab ake /kiitiilchi biiko meet, nteenee kiyibchi :koony-itēētaab ake biiko chamateetaab Yēyiin! ¹⁶ Kiyey :ng'ōōkistaab akeenke /kiitiilchi biiko ng'aleek /ankiiruusta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē chaang' /sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin. ¹⁷ Yoo ki-imuuchē :ng'ōōkistaab chiito akeenke kuyibchi bi-iko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul so-boonto nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

¹⁸ Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'ōōkistaab chiito akeenke /kiiruusta biiko tukul, kuyēyē :kāroomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat /keechamta biiko tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto. ¹⁹ Yoo kitāyē :chiito akeenke kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang' kukāsyi Yēyiin.

5:12 Toowu. 2:17; 3:1-7, 19; Room. 6:23 **5:13** Room. 4:15

5:14 1Kōōr. 15:21-22, 45-49 **5:17** Yoowa. 10:10

20 Yoo / kikeēkōōnu kiruutēk, kuwōōyit :choolwookātēēt. Kuwōōyitu :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin. 21 Kuu yoo kikiikutēbēē biich :ng'ōōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayeet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'ōōkisto

1 Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin? 2 Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo kōmēēkutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēnē? 3 -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikeēbēku āk Yēēsu Kiriistō yoo / kikeēbātisanēēch kēēyēku akeenke āk inee? 4 Kunyi, kerkeey nyēē kikeēbēku / ankeemuy soboonnyoo nyoo kibo taay yoo / kikeēbātisanēēch sukung'eet yoo / kikiing'ēētēē Yēēsu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl. 5 Kuu yoo kikeēyēku akeenke āk Yēēsu ām meenyii, ku man kule kēēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet. 6 Kiinkētē kule / kikeēkwērtoochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontēēt āk *Kāārārookiintēēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto.

5:20 Room. 3:20; 7:7-8; Kala. 3:19 **6:1** Room. 3:5-8, 31 **6:2** Room. 6:6; 7:4 **6:3** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Kala. 3:27; Kolos. 2:12 **6:4** 2Kōōr. 5:14-15, 17; Kala. 6:15; Kolos. 3:1-5, 10 **6:5** Filib. 3:10-11 **6:6** Kala. 5:24

⁷ Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

⁸ Kikēēbēku āk Kāārārookiintēēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee. ⁹ Kiinkētē kule / kikiing'eetee Kāārārookiintēēt meet nyēē mākooy takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet. ¹⁰ Yoo kimēē *:Kāārārookiintēēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin. ¹¹ Ām kēelto nyēē wuu nyooto, mächāktōōs ōyib keey :nkakweek kule / kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu. ¹² Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs. ¹³ -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, / kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuuk chēē churtootiin. ¹⁴ Māmāchāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/ Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeeet

¹⁵ Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha!

¹⁶ Tookunoot oob kule yoo ! keecham iyēku

motwooriintēetaab chii, kumāchāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/makeechamtiing' kule ichurtaat. ¹⁷ / Kēebirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānkoo kikiikuyeyaak :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēēt akeenke kiyēē /kikiineetaak. ¹⁸ / Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayēet.

¹⁹ Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keey āk soboontaab biiko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātiliilēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayēet āk tiliilinto.

²⁰ Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē rubtooy keey āk churtaayēet. ²¹ Ara soboon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet. ²² Nteenee kuuyu /kookiityaaktaak ra ōng'ēētyēē bāwunātēetaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtililiitu ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. ²³ Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē Kāārārōokiintēēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

6:16 Yoowa. 8:34 **6:17** Yoowa. 8:32 **6:18** 1Bēt. 2:24 **6:21**
Room. 7:5; 8:6, 13; Kala. 6:8; Yāāk. 1:14-15 **6:23** Room. 5:21

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiriutēk chii baatey yoo tākusobē? (Āmiitē āng'āloolchinē choo inkētē kiriutēkaab *Muusa.)

² Mwooyē :kiriutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyo āk saanteenyii kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat /kiimut subak. ³ Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake, kukāākōōntosuur saanteenyii.

⁴ Mbo ng'eetaabiya, ām kēelto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēesu /kiityaaktaak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'ēētēē meet ānkōōminy ām soboonto nyēē ing'erēēchē Yēyiin. ⁵ Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo bo kēny, kiiwuruurēēch :kiriutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet. ⁶ Nto kuuyu /kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiriutēchoo, kiimuuchē kēyēchi Yēyiin yiisyēēt ām kēelto nyēē lēēl nyēbo Tāmirmiryēēt, kusiir wōloo kikēēwuuntē kēny yoo kitākēerubē kiriutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiriutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

⁷ Ara nee nanyuun, miyootēch :kiriutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Nto kimā kiriutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee. Nto kimāmwooyē :kiriutēchoo kule, “-Mēēchōrōkyi tukuukaab chii”, nto kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēēt :nee. ⁸ Kinyākyi ng'ōōki :kiriutēk sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng'aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiriutēk, nto kimāboonto :ng'ōōki kāāmuukēy. ⁹ Kyaakaraam

7:2 1Kōōr. 7:39 **7:4** Room. 6:4; Kala. 2:19 **7:5** Room. 6:21

7:6 Room. 8:2-4; 2Kōōr. 3:6 **7:7** Chuy. 20:17; Kiruu. 5:21 **7:8**

1Kōōr. 15:56

kēny kumānāānkēt kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk, koong'etng'eet ng'ōōkisto, ¹⁰ kutōōrchoo kāwōōtyoonti. Kunyoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil. ¹¹ Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa :rōkōs. ¹² Kunyi, tiliilēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.

¹³ Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam :nee sukuyibchoo nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk nteenee ng'ōōki :nyēē kiyibchoo nyalili. Nto kuu yoo kiimuuch :ng'ōōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib ng'ālyoo nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng'ōōkisto nyēē -/mākyoomu.

¹⁴ Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo taarataat* ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām ng'ōōkisto. ¹⁵ Kunyi, kaakunama :tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē nto ayey, -māāmuuchē kut ayey, nto kiyoo -māāmāchē, āyēyē nyooto. ¹⁶ Nto yoo kaayey kiyēē -māāmāchē, āchāmchiintōōsij kule kāroomēch :kiruutēk. ¹⁷ Kuu wōloo wuunto, kimēētāku :anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē miitē kuyēyē. ¹⁸ Ānkētē kule yoo taarataat ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny, -māāmuuchē ayey kiy nyēē karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam, nteenee -māāmuuchē ayey. ¹⁹ Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo āmāchē ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māāmāchē ayey, ātāsē

7:10 Laawi. 18:5 **7:12** 1Tēm. 1:8-10 * **7:14** Mwooyē :Bāwulō ng'aleek kwoorōōrunēē keey inee nkit, nto yooto, kung'aloolēē Yuutayeeek choo tākubāwu :kiruutēk kuu wōloo kiwuunto :inee taay.

7:15 Room. 7:24

taay āyēyē. ²⁰ Nto yoo āyēyē kiyēē -māāmāchē ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē yēyē ng'aleechu.

²¹ Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam, kuchōōnchoo :rōkōs bakeenke. ²² Ām kāāsōōtēywēēkyuu, āng'ērēkyinē kiruutēkaab Yēyiin, ²³ nteenee ākāsē kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooriyēē kāāsōōtēywēēkyuu. Yeyoo :yooto aratakse ām choolwookātēēt nyoo mii kuyēyiisyēē bōōrnyuu. ²⁴⁻²⁵ Kunyoo, yoo kaarub kāāsōōtēywēēkyuu, kubāwoo :kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē, kubāwoo :ng'ōōkisto. Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng'oo :nyēē sukusārūnēēnoo taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ -/Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārookiintēēt Yēēsu. ² Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē mii :ng'ōōkisto nyoo kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo, kōōkēenyōōru soboonto nyēē lēēl kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. ³ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab *Muusa kukōōn soboonto, kuuyu kiikuskuus :ng'ōōkisto nyoo kibāwēēch. Nteenee kikōōn :Yēyiin soboonoto, yu kiiyooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōroonēēb ng'ōōki /keeyeyee kōrōsēēk sukōōbuukto ng'ōōkisto kutukul. ⁴ Kiyey kuu nyooto sikiimuuch

7:24-25 Room. 6:6; 1Kōōr. 15:57; 2Kōōr. 2:14 **8:1** Room. 5:1, 9

8:2 Room. 7:4-6 **8:3** 2Kōōr. 5:21; Kala. 4:4; Filib. 2:7-8

keeyey man kuu wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa, kātikoo kakeerub Tāmirmiryēētaab Yēyiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook. ⁵ Nto biiko choo tākurubē ātēbuutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto kāāsōōtēywēekwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt kāāsōōtēywēekwaa. ⁶ Chiito nyoo bāwu :choolwookātēēt, kuchōōnchinē :meet, nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet. ⁷ Kunyi yoo bāwu :ng'ōōkisto chiito, ku buunyoontēētaab Yēyiin :chiichoo. Māchāmchiintōōs :chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē māchē :Yēyiin. ⁸ Kunyoo, -mēēng'erēēchē :biiko choo bāwu :ng'ōōki Yēyiin.

⁹ Nteenee yoo oboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē ng'ōōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēētaab Kiriistō, mābo :chiichoo Kiriistō. ¹⁰ Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonnyii ankume :bōōrto kubo ng'ōōkisto, kuwēētii :tāmirmiryēēnyii ākookoy kuuyu kiikuchamta :Yēyiin kule churtaat. ¹¹ Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo inee :nyēē kiing'ēētēē Yēesu meet, makoong'eetee chiichoo meet ānkōōkoochi soboonto nyēē lēēl.

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōōki, osatee keey ātēbuutēkaab choolwook. ¹³ Yoo keeruub keey :chii ātēbuutēchoo, kuchōōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakte ātēbuutēk chēē miyootēch, ōnyōōru soboon.

8:4 Room. 6:22; Kala. 5:16, 25 **8:6** Room. 6:21 **8:9** 1Kōōr. 3:16; 2:16 **8:10** Kala. 2:20; 1Yoowa. 3:24 **8:12** Room. 6:18; Kala. 5:24 **8:13** Kala. 6:8; Ēfēēs. 4:22-24

Kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin

¹⁴ Lōkōkaab Yēyiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēetaab Yēyiin. ¹⁵ Mēēbērē kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaak ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule 'Baaba'. ¹⁶ Chāmchiintōōs :Tāmirmiryēetaab Yēyiin āk nyēēnyoo kule kēēyēku man lōkōkaab Yēyiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboorwēēch

¹⁷ Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kēēyēmtooy āk Kiriistō tukuuk choo boonto :Baaba. Yoo kākēēnyāliilchē kuu Kiriistō, +mākēēnyōōru wōōyinto kuu inee. ¹⁸ Ākāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyōōsyēchu ām wōōyinto nyoo +mābokēēnyōōru. ¹⁹ Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey :Yēyiin ām kōōrēēt, kunyōōr rōōbēywoontēēnyii ām bēsyēēt nyoo itōrōōrē :Yēyiin lōkōkyii. ²⁰ Minyē :kiy ake tukul ām kōōrēēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē kikōchōng'iit sukōōng'woonchi biich :Yēyiin. Nteenee / tākiikēnēē keey kule ²¹ +/ makiityaaktee kiy ake tukul kāāmuukēywēēkaab meet ānkumākunyōōr wōōyintaab lōkōkaab Yēyiin.

²² Kiinkētē kule kiikung'woonchinson kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē leekwa. ²³ Māwuu nyoo baateey,

8:14 1Yoowa. 3:1 **8:15** Māārko 14:36; Kala. 4:5-7 **8:17** Room. 5:2; Kala. 4:7 **8:18** 2Kōōr. 4:17 **8:19** Kolos. 3:4; 1Yoowa. 3:2
8:20 Toowu. 3:17-19

nteenee mii kung'woonchēēch nkacheek ām āriit, choo / kōōkēēkōōnēēch Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēētaab taayta. Yoto tukul kēēmiitē kēēkānyoonu miisin / kēēkōōnēēch bōōrwoonik chēē leelach / ankeeyeyeēch kēēyēku lōkōkaab Yēyiin kuchurta. ²⁴ Yoo / kiikiiraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr. ²⁵ Nteenee yoo kiikēnēē keey kiyēē mānāākēēnyōōru, kēēkānyoonu ām muytaayeet.

²⁶ Yēētyēēchēēch :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kuskuusyēēt. Kuu yoo -mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēyiin, kung'ālooltoowēēch :Tāmirmiryēēt kōōtēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē / kēēmwooytooy. ²⁷ Nteenee inkētē :Yēyiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōōtē :Tāmirmiryēēt, kuuyu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē mächē :Yēyiin.

²⁸ Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēyiin ng'aleek chēē kāroomēch ām wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey. ²⁹ Nto choo kisimkōōnkēt :Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yoto, mākuyēk :lakwanaanyii kaabooret nyēbo chuut chaang'. ³⁰ Chooto kisimkootabaan, kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy, kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēēsu Kiriistō

8:23 2Kōōr. 1:22 **8:24** 2Kōōr. 5:7; Ibu. 11:1 **8:25** 2Kōōr. 4:18
8:29 Kolos. 1:18 **8:30** 2Tēēs. 2:13-14

³¹ Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēenyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē imuuchē kukwiileech?

³² Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheek ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii? ³³ Ng'oo :nyēē imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey :Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itilē kule churtaat :chiito. ³⁴ Kunyoo ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēewēēch :Kāārārōokiintēēt Yēesu, nto subak / kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch. ³⁵ Ara, mii :chii nyēē imuuchē kōōbēēsyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuuyinwēēk, ara wusiisyēēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?

³⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
 “Kēēmiitē yēē mii :chii kwiimēn kubo inyiing'
 keekerkeeye kēēchiir chēē māchē /bokeetil.”†

³⁷ Ānkoo kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisyē kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch. ³⁸ Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyyiin nto ku kāāmuukēy alak tukul, ³⁹ yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēny nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēēsyēēnēēch

8:32 Yoowa. 3:16; Room. 5:8 **8:34** Isa. 50:8-9 **8:34** Yēyuut. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25 † **8:36** Tyēenwookik 44:22 **8:36** 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11 **8:37** 1Yoowa. 5:4-5 **8:38** 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22

chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt
Yēesu nyoo Mokoryoontēenyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeeek chēē kitay

Yēesu

¹⁻³ Ng'ētē :mooyēenyuu ānkōōyiimoo mēt
nyēē wuu nyēē mābēku :ng'wooninoo, akas
kule / manaakiiraraach mbo ng'eetaabiya,
biikyuu bo Isrāyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs,
nto / kabokiiruustaa āng'ētītēē wōlēē mii
:Kiriistō sukuyēētyēēchi icheck. Man ām
kāāmuukēywēēkaab Kiriistō kule -māang'wiynānē
ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēetaab Yēyiin. ⁴ Kiyey
:Yēyiin biikaab Isrāyēēl kuyēk biikyii anku icheck
:chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin
*kiirootyēt āk icheck kunyil, kōōkoochi kiruutēk
āk mākuutēk kurubta keey *Kōōtaab Yēyiin
ānkukuurtoochi icheck kule mākōōbēruur. ⁵ Inkētē
:icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku
kōyitēnyi :nyēē chōōnēē *:Kāārārookiintēēt nyoo
bo kāāmuukēy. Kusilākoy :Yēyiin ākookoy, kuwuuyiit
nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

⁶ Mānāānyōōr :Yuutayeeek wōlēē wōō bēurto
nyoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam.
Ara ibooru :yooto kule mānāāyityiin :kiyoo
kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo kuuyu
mānāāyēēlchi :Yuutayeeek tukul komostaab

8:39 Yoowa. 3:16; Room. 5:5; Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16 **9:1-3**
Chuy. 32:32 **9:4** Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22; 20:1—24:18; 24:8;
Laawi. 1:1—9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room.
16:7 **9:5** Mat. 1:1

Yēyiin. ⁷ Ānkoo kukwoonēē :Yuutayeek kōōtaab Abraam, manaarub inee kubooyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, “Isaka nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'.”† ⁸ Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko choo kwoonēē siintaaryeetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin, nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin :chēē / kiyyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man. ⁹ Kikuurto :Yēyiin kule, “+Māāyēēwu ām bēsyēēt nyēē wuu nyi kēnyiino, nto yooto kuboonto :Saara wēēriit.”†

-/Mākēēkwiilē Yēyiin

¹⁰ Mā yooto baateey, nteenee king'alaalee mbo Yēyiin lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka. ¹¹⁻¹² Kimwoochi :Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, “Makubayta :nyēē mining' nyēē wōō.”† Kunyi, kiyyoong'unēē :kwēyiisyēētaab Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyey :lōkōchoo. ¹³ Kuu yoo siraat kule, “Kyaacham Yāākōbō ankaatay Esaawu.”†

¹⁴ Ibooru :yooto kule -mēēyyoong'unēē :Yēyiin manta? Māwuu nyoo. ¹⁵ Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: “+Maariiree choo āmāchē ariiree.” ¹⁶ Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo chāmē ām mooyēēnyii mēēbērē kaakwaam :bichoo booryo ake tukul. ¹⁷ Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēētaab Miisir kule, “Kyāāmutuung' ākoy yu sāāboorunēē

9:6 Room. 3:3-4; 2:28-29 † **9:7** Toowu. 21:12 **9:7** Mat. 3:9

9:8 Kala. 4:23; 3:7 † **9:9** Toowu. 18:10, 14 † **9:11-12** Toowu. 25:23 † **9:13** Mal. 1:2, 3 **9:16** Ēfēēs. 2:8

kāāmuukēywēēkyuu wōlēē imiitē sukung'eet / kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēēt kumukuul.”†
 18 Kunyoo riirēē :Yēyiin chii nyoo mächē kule kuriiree ānkōōyoomē mēt chiito nyoo mächē kooyaam.

19 Imuuchē kuteebeenaa :akeenke ām akweek kule, “Ām nee naas sukubērē :Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē mächē?” 20 Inyiing' ku ng'oo siikētyi Yēyiin ng'ālyoo? -Mēēmuuchē :kiy nyēē /kikēyēyē kuteebee chiito nyoo kiyēyē kule, “Ntēē siiyeyaa kuu nyi?” 21 Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo mächē kookaas tērēēnik alak miisin nto alak kumeekaas? 22 Ānkoo kiimuuchē :Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēēkyii kōōng'woonchi biiko choo kiikuchoolwookēn choo misyinē /kiikarbuus, kiiruru-uny mooyēēnyii kubo bichooto. 23 Kiyey kuu nyooto sukoomuuch kōōboorchichi wōōyinnyii choo ki-ikukwey kule kuriiree.

Biikaab Yēyiin chēbo ra

24 Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēyēku cheechii ānkēyēku Yūutayeek, nto mā Yuutayeek.
 25 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, “+Maariiree ‘-/ Mākēēriirēē’ ānkāakuur ‘Mā biikyuu’ kule ‘Biikyuu’.”† 26 Mwooyē :siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, “Wōloo /kikēēmwoochinēē kule, ‘-Mōōyēku biikyuu’ +/

† **9:17** Chuy. 9:16 **9:18** Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8 **9:20** Isa. 29:16; 45:9 **9:21** Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20 **9:24** Room. 10:12 † **9:25** Osee. 2:23 **9:25** 1Bēt. 2:10

mākēēkuur ām wōlooto kule, ‘Akweek lōkōkaab Yēyiin’.”†

²⁷ Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keey āk Isrāyēēl kule, “Ānkoo makuchaang’iit :Isrāyēēliik kuu ng’aayna ām ararayta, +/makiiraraach chēē ng’ēri, kuuyu ²⁸ makooruusta :Yēyiin biiko ām kōōrēēt.”† ²⁹ Kerkeey yoo kisimkumwooyē :Isaaya kule, “Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēētaab kāāmuukēy kaabkuutek, nto kikērķēyiitu biikaab Sōtōm āk chēbo Komoorā chēē /kikiikarbuus.”†

Kitay :YuutayeeK Kāārārōokiintēēt

³⁰ Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule churtootiin :biiko choo mā YuutayeeK kuuyu kiikoosēē keey Mokoryoontēēt, ānkoo kimanaacheeng’ churtaayeet. ³¹ Nteenee māchurtootiin :YuutayeeK choo kichēēng’ē / keechamta kule churtootiin kurubē kiruutēk. ³² Kiy nee :nyēē kibur? Kibur nyi manaakookaasee keey Kāārārōokiintēēt nteenee kimoong’tēē keey kiyēē yēyē :icheek. Kiinach ‘:rwaantaanaa ināchē biich’ ³³ kuu yoo /kikeesir kule, “Okas baa, kyāākoochi rwaanteet nyēē kāānākuut wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaa nyēē ināchē biich, nteenee chiito nyoo keekaasee keey, mēēbērē mākuchus.”†

10

¹ Mbo ng’eetaabiya, kiyēē mächē :mooyēenyuu āk nyēē āsooyē Yēyiin ku kule /kiiraraach Yu-

† 9:26 Osee. 1:10 † 9:28 Isa. 10:22–23 † 9:29 Isa. 1:9 † 9:33 Isa. 8:14; 28:16 9:33 Luuka 2:34; 1Bēt. 2:6–8

utayeeek. ² Ānkētē kule boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt miisin nteenee -mēenkētē kiyēē mächē :Yēyiin. ³ Kuu yoo -mēenkētē wōlēē yēytooy :Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keyy churtaayeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab Yēyiin. ⁴ Kibēk :kāāmuukēywēēkaab kiruutēkaab *Muusa ām chōōnēētaab *Kāārārookiintēēt sukuchurta :chii ake tukul nyoo iyēnchinē inee.

⁵ Kimwooy :Muusa kurubta keyy churtaayeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”† ⁶ Keemwaay nee kurubta keyy churtaayeet nyoo nyōōru :chiito nyoo ikoosēē keyy Kāārārookiintēēt? Mēerook / kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo kibkōōnkōy?” (sukoomut Kāārārookiintēēt kuchō ng'wēny), ⁷ nto / kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo *kāābkwōombiich?” (sukoong'eetee Kāārārookiintēēt meet). ⁸ Ara, mächāktōōs / kēēmwooy nee? / Kēēmwooyē kule, “Iboontē keyy ng'ālyoontēēt, miitē mēting'uung' ānkumēēng'āloolēē kibtaman.” Ng'ālyoontoonooto ku nyoo kyoomtooy kule mächāksē / kiikaasee keyy Kāārārookiintēēt.

⁹ Yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kule, “Mokoryoontēēnyuu :Yēēsu” ānkiiyēnchinēē mooyēēng'uung' kule kiing'eetee :Yēyiin meet, +/ makiiraraachiing'. ¹⁰ +/ Makeechamtiing' kule ichurtaat yoo 'kēēyēnchinēē mooyēēng'uung', / ankiiraraachiing' yoo imwoowunēē

10:1 Room. 9:1-3 **10:3** Room. 1:17 **10:4** Room. 7:1-6; Kala. 3:24-25 † **10:5** Laawi. 18:5 **10:5** Luuka 10:28; Kala. 3:12
10:8 Kiruu. 30:12-14 **10:9** 1Kōōr. 12:3

kuutiing'uung' kiyēē 'iyēnchinē. ¹¹ Mwooyē :siruutēk kule, “-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē keey Kāārārookiintēēt.”†

¹² Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā Yuutāyiin, kuuyu bo biiko tukul :Mokoryoontēēt. Ibēruurē kuyem, biiko tukul choo riirchinē inee, ¹³ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Mokoryoontēēt.”†

¹⁴ Ara ii, imuuchāksē kule nee /kēēriirchi inee yoo /mānāākiiyēnchi? Imuuchē kule nee /kiiyēnchi yoo /manaakeekas ng'aleek kurubta keey ākoo inee? Nto /kēēkāsēē nee ng'aleek yoo māmii :chichēē koomchi biich? ¹⁵ /Ānkiimuuchē /bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiyookto chii? Mwooyē :siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kērēēnkōōy choo yibu lōkōōy chēē kāroomēch!”†

¹⁶ Nteenee mānēēyēnchi :biiko tukul lōkōōywēchooto kāroomēch. Mwooyē *:Isaaya kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē kiyyēnchi lōkōōywēkyoo?”† ¹⁷ Māchāksē /kyaamta lōkōōywēkaab *Kāārārookiintēēt sukukas :biiko, kunyi māchāktōōs :biiko kuyēbchi yiit ng'aleechaata sukōōyēnchi.

¹⁸ Nteenee ātēēbē kule ii, ara manaakas :biikaab Isrāyēēl lōkōōywēchu? Kubooyiit man, mwooyē :siruutēk kule, “Kiikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”†

† **10:11** Isa. 28:16 **10:11** Room. 9:33 **10:12** Room. 3:22, 29-30 † **10:13** Chōōw. 2:32 † **10:15** Isa. 52:7 † **10:16** Isa. 53:1 **10:16** Yoowa. 12:38 **10:17** Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5
† **10:18** Tyēēn. 19:4

19 Ātēēbē subak kule, “Kiinkēt oob :bichēēb Isrāyēēl kiyēē mwooyē lōkōōywēchu?” Kimwooy *Muusa kule, “+Maayey kumēēchook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeek. +Maayeyaak ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al.”† 20 Mwooyē mbo subak *:Isaaya kukāng'unoot kule, “Kinyōōrwoo :choo mēēbērē kicheeng'aataa ānkāāboorchī keey choo mēēbērē kiteebaataa.”† 21 Nto kurubta keey āk Isrāyēēlik kumwooy kule, “Ākuurē icheek kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku cheemakwiiliis.”†

11

Kiibutiis :Isrāyēēlik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

1 Kunyoo ātēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikyii nkit? Achicha! Āyēku :anii Isrāyēēliintēēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin. 2 Mātāyē :Yēyiin biikyii chēē kisimkukwey. Osootee keey baa siruutēk choo ibooru kiyoo kimwooy *:Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'aloolēē biikaab Isrāyēēl nyēē miyaat. 3 Kimwooy kule, “Mokoryoontēēt, kiikubakach :bichu *wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōōs. Kwāāng'ētu :anii nkit ānkumii kusyēēmē kule kubakachaa nkanii.” 4 Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule, “Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunkyi *Baal.”

† 10:19 Kiruu. 32:21 10:19 Room. 11:11, 14 † 10:20 Isa. 65:1 10:20 Room. 9:30 † 10:21 Isa. 65:2 11:1 Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 11:2 Tyēēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 11:4 1Bāy. 19:10, 14, 18

⁵ Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Isrāyēēl chēē kiikukwey :Yēyiin ām chamateenyii. ⁶ Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy :nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheek buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē kiyey. Nto / kikēētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.

⁷ Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Isrāyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr churtaayeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak / keeyey kukōryo

⁸ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy. Tinyē koonyek āmākāstēē, kutinyē yiitiik āmākāsē ng'al ākoy kura.”†

⁹ Mwooyē :nkinee *Tāwuti kule, “Irooko /keetechee sookwoonuutēchookwaa kōōbutiis /ānkiing'woonchi.

¹⁰ Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy ānkukuuykuuyoot ākookoy.”†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayek

¹¹ Ātēēbēēnook subak kule ii, ara kinyōōr :Isrāyēēliik kāānākuut nyēē mākoy tābokusyooong'?

Achicha! Nteenee kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut, +/ makiiraraach choo mā Yuutayek sukuchōlyo :Yuutayek.

¹² Yoo kiyēyē :Yuutayek lēēlisto, / kiibēruur choo mā Yuutayek.

Kunyi, tyaa nanyuun :bērur nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēēyēnchi :Yuutayek Yēēsu kuyēk

Kāārārookiintēēng'waa! ¹³ Āmiitē āng'āloolwook akweek choo mā Yuutayek. /Kiikeeyeya āyēku

*lēbkēēyiintēētaab choo mā Yuutayek. Kunyi,

11:5 Room. 9:27 **11:6** Room. 4:4-5; Kala. 3:18 **11:7** Room. 9:31 † **11:8** Kiruu. 29:4 **11:8** Isa. 29:10; Māārko 4:12 † **11:10** Isa. 29:10 **11:11** Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19

ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo yiisyoonootonyuu,
 14 kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey biikyuu choo
 Yuutayeek kuchusyo, nto anyuun / kiiraraach
 kereeryaa. 15 Yoo kitāyiisyē :icheek, /kiichoomnyo
 kōōrēēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek,
 kukērkēyiitu yoo /kakiing'eetee meet biiko.

16 Yoo / kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin,
 kōōtāboonootiin :nkicheek keseniisyek. Yoo /
 kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek
 sokonaak. 17 Man, / kikeebetech sokonaak
 alak chēbo *musēytuuniit / ankeeroobtaak
 akweek kēētooto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk.
 Neennyi ōmiitē ōchuutē ānyiinyēēt nyēē chōōnēē
 tiikiitēkaab kēētooto. 18 Ānkoo / kikeebetekta
 sokonaachaa, mēērook ōmōōntooy. Māchē ōnkētē
 kule mābiitēēnook akweek :tiikiitēk, nteenee
 akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk. 19 Ōmuuchē
 omwaay kule, “/Kikēēbētēktooy sokonaak chuut
 / sikiikeereeneech.” 20 Man, / kikeechwenta
 kuuyu kimēēkoosēē keey *Kāārārookiintēēt.
 Nteenee / kikeechamaak kuuyu kyōōkoosēē
 keey inee. Kunyoo, -mōōyib keey barak
 nteenee māchāktōōs ōriibē keey, 21 kuuyu yoo
 -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo
 kibiititooy :kēētii, / bokeemwa nee akweek
 choo / kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek?
 22 Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo
 āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē
 miitē :choo kiikuchuunnyēē ng'aleekyii nteenee
 ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo
 baateey ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, nto

11:13 Room. 1:5 11:16 Kāāyit. 15:18-21 11:17 Ēfēēs. 2:11-13

11:18 Yoowa. 4:22 11:20 1Kōōr. 10:12

buch, +/ makeechwentaak nkekweek. ²³ Nto nkicheek Yuutayeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo / kākēēchwēntēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk kukētyi yoto. ²⁴ Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeek ii, kutoochē oob areet akeenke Yuutayeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

²⁵ Mbo ng'eetaabiya, māmāchē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeek. Kunyi āmwoowook ng'ālyoontooni / kikiiboorwoo. / Kikeeyey kuyoomcho :mētēwookaab Yuutayeek alak kut / kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeek kuyem chēē māchē :Yēyiin. ²⁶ Yoto +/ makiiraraach biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikeesir kule, “Mākuchōōnēē *:Kāārārookiintēēt *Sāāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin. ²⁷ +Maayey kirootyaaniitēnyi āk icheck yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

²⁸ Kurubta keyy āk lōkōōywēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yoto, / kēēkōōnook akweek lōkōōywēchoo. Nto kurubta keyy āk kwēyiisyēēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii.

²⁹ Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyii kurubta keyy kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē. ³⁰ Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteenee yoo kitāyē :Yuutayeek Yēesu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin. ³¹ Ām kēēlto

11:25 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1; Ēfēēs. 3:3-9; Yoowa. 10:16 † **11:27** Isaaya 59:20-21; 27:9 **11:27** Cherem. 31:33-35

11:29 Room. 11:2; 3:3-4

nyēē wuu nyooto kōōkuchunnyēē :nkicheek
 Yēesu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata.
³² Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiis
 sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

³³ Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bēurnyii anku
 baraay :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii
 kāātiilēywēēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut
 kōōnkēt kēēlwookikyii! ³⁴ Mwooyē :siruutēk kule,
 “Ng’oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin?
 Nto kule ng’oo :nyēē kiikōōrwookyi Yēyiin?”†
³⁵ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Ng’oo
 :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi
 :Yēyiin?”† ³⁶ Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē
 :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt
 ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo,
 kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisyyēēt ām mooyēēt akeenke

¹ Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuuyu
 kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey
 /keeyeyeeenaak kōrōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs
 ōtiliilēch ānkōōng'erēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē
 ōyēchinē Yēyiin yiisyyēēt ām kēēlto nyēbo manta.
² Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni,
 nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē
 leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēēru kiyēē

11:32 Room. 3:22-24; Kala. 3:22 **11:33** Āyub 11:7; Tyēēn. 139:6,
 17 † **11:34** Isa. 40:13 **11:34** Āyub 15:8 † **11:35** Kas Āyub
 35:7 āk 41:11 **11:36** 1Kōōr. 8:6 **12:1** Room. 6:13; 1Bēt. 2:5

māchē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

³ Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chamateenyii āyēchi yiisyēēnyii, āmwoochinē ake tukul ām akweek kule -mēēyib keyy barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisyēēt nyēē yēchinē kōōkoosēē keyy inee. ⁴ Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik chēē chaang' ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisyēēnyii, ⁵ kuwuu nyooto ām wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong'ēch, kēēyēku :tukul akeenke ām Kiriistō kēēyētyēēchinē keyy.

⁶ Boonto :chii rōōbēywoontēēt nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta keyy āk bērrur nyēē kiikurōōbwēēch :Yēyiin. Yoo /kikēērōōbchi ake kuyēk *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyiisyēē kurubta keyy āk wōlēē tēēnto :kāāyēnchinooyēēnyii. ⁷ Nto yoo /kikēērōōbchi kule kuyētyēēchinē biiko, kuyētyēēchi, nto yoo /kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiis. ⁸ Nto yoo /kikēērōōbchi kōōtitirootē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo /kikēērōōbchi mooyēēt nyēē lēēl, kuyētyēēchinē chuut. Nto yoo /kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko, kuyey ām mooyēēt akeenke. Nto yoo /kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām ng'erekweek.

⁹ Māchāktōōs ōchāmē keyy ām mooyēēt akeenke, odayee keyy rōkōs ānkōōkiilchi karaamateet.

12:2 1Kōōr. 1:20; Ēfēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yooowa. 2:15 **12:3** Māārko 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Ēfēēs. 4:7

12:5 1Kōōr. 12:27 **12:8** 1Kōōr. 12:4-11; 14:12; 1Bēt. 4:10 **12:9** 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22

10 Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho ānkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keey nkityō. 11 Ōyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii ānkōōnēmchinē keey Yēyiin kutukul. 12 Ōng'ērēchē, kuuyu ōkēnēē keey Mokoryoontēēt. Ōmuytoochinē yoo kākwoonchook :nyālilutēk ankootas taay ōsooyē Yēyiin. 13 Ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē mächē ānkōōtoochē tāyēēk.

14 Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee os-aay Yēyiin kōōbēruur chiichooto. 15 Ōng'ērēkiisyē āk choo ng'ērēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs. 16 Ōminyē ām kaalyeet āmōōng'āsē keey, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo ng'wēny -āmōōyibē keey kule ōng'oomēch.

17 Yoo kāyēwook :chiito ake ng'al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē miyootēch. Ōriibē keey okas kule kooyey ng'al chēē chāmē :biiko tukul. 18 Nto yoo imuuchāksē, ōminy ām kaalyeet āk chii ake tukul. 19 Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāyēwook :chii ng'al chēē miyootēch, -mōōyookyinēē miyootyo, nteenee ōbākookyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “Anii :nyēē āyooku.”† 20 Nteenee “Yoo amaat :kēmēy chii nyoo wēchiing', ibay, nto yoo amaat :melel, irāmchi bēēko. Yoo 'keeyey kuu nyooto, mākwoomunēē

12:10 Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Ēfēēs. 4:2; Filib. 2:3

12:12 Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36 **12:13** Ibu. 13:2

12:14 Mat. 5:44 **12:15** Āyub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29

12:16 1Kōōr. 1:10-11; 8:1 **12:17** Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7;

1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9 **12:18** Māārko 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr.

7:15; Kolos. 3:15 † **12:19** Kiruu. 32:35 **12:19** Mat. 5:39

chiichoo :ng'aleekyii.”† ²¹ Kunyoo, -meekany ku-biiring' :miyootyēēt, nteenee ibiirtee miyootyēēt karaamateet.

13

Ōkoonyitē bāytooyik

¹ Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēēk kuuyu māmii :kāāmuukēywoo nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēēk alak tukul choo miitē kōōrēēt kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. ² Nto chii ake tukul nyoo kwiilē kāāmuukēywēēk kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ ānkumākiitiilchi ng'al. ³ -Mēēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'. ⁴ Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē imiitē inyiing'. Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto :icheek kāāmuukēywēēk kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēbo man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch. ⁵ Kunyoo, māchāktōōs kēērubē kiyēē mākwēēch :kāāmuukēywēēk āmēēbērē sōō baateey kuuyu imuuchē / kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam kēyēyē kuu nyooto.

⁶ Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo kāāmuukēywēēk, kuuyu

† **12:20** Kāālēwēnik 25:21-22 **12:20** Mat. 5:44 **13:1** Tiitō 3:1; Yoowa. 19:11 **13:3** 1Bēt. 2:13-15; 3:13

yēchinē Yēyiin yiisyēēt kuwuulyēē yiisyēētaab bāytooyiisyēēt. ⁷ Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii, kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo mächāktōōs /kēēkoonyit, ānkōōywēyē nyoo mächāktōōs /kiywēyē.

Iyumē :kiruutyēētaab chamateet kiruutēk tukul

⁸ -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukun, nteenee mākyook ōtinyē chamateet ānkōōchoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē mwooyē :kiruutēk. ⁹ Okas baa kiruutēk: “-Meemarte,” “-Mēērumiisyē,” “-Mēēchōōrsē,” “-Mēēchōōrōkyi kaab chii” āk kiruutēk alak tukul chēē miitē. Iyumē :kiruutyēēt akeenke chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo mwooyē kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.” ¹⁰ Yoo ichāmē laatyēeng'uung', -mēē-āroontooy. Kunyoo, ityiichē :chamateet kiyēē mächē :kiruutēk.

Oluumee keey lēbkēēyyēēt

¹¹ Ōyēyē ng'aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyōōsyēchu, kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin /kiiraraacheech. ¹² Mii wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētūut. Kunyi keesatee keey tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee keey lēbkēēyyēēt.

13:7 Yēyuut. 5:29; Tiitō 3:1; 1Bēt. 2:13-17 **13:7** Mat. 22:17; Māārkō 12:17 **13:9** Chuy. 20:13-15, 17; Laawi. 19:18; Kiruu. 5:17-21; Māārkō 12:31 **13:10** 1Kōōr. 13:1-13; 16:14 **13:10** Mat. 7:12; Room. 8:4; 13:8; Kala. 6:2 **13:12** 1Kōōr. 15:34; Ēfēēs. 5:14-16; 6:11, 13; 1Tēēs. 5:5-8; 1Yoowa. 2:8

13 Okany kēēminyē ām soboonto nyēē lebkeyy kuu wōloo wuunto :bēētuut. Otaeye keyy sookwoonuut choo ō-āmē kut ōbēēnichi, bōōkitēēt, martaayeet āk sikornateet. -Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keyy moon. 14-Mōōyēnchi muchastaab ātēbuutēkwook bo ng'ōōki, nteenee oluumeē keyy Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

14

-'Mēētiilchi ng'eetaabkoomēt ng'al

1 Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchinooyēēt, -mōōburyoong'tē. 2 Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul, ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchinooyēēt chēē āmē nkwēēk baateey. 3 Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nk-inee nyoo moomē āmiichoo tukul nyiin ake ng'al kuuyu kookucham :Yēyiin chiichoo. 4 Inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake ng'al. Yēyiin :nyēē itiiilē kule ng'oo :nyēē tinyē manta ku ng'oo :nyēē kus-taayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr biirtooyiisyēēt.

5 Kāsē :chiito ake bēsyēēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake, kukerkeyy :bēsyōōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyii. 6 Chiito nyoo kālē wōō :bēsyēēt ake kusiir ake, kuyēyē kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēēt kuuyu yoo

yēyē kuu nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. ⁷ Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keey nteenee ⁸ kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt. ⁹ Kime *Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet sukuyēk Mokoryoontēētaab choo kiikubēk āk choo sobtōōs.

¹⁰ Ām nee yu iruustooy ng'eetaabiya ake nto imōōntoochinē nee? -'Mēēnkētē kule +/ mābokiiyyoong'tēēnēēch tukul taayeetaab Yēyiin / ānkiitiilwēēch ng'al? ¹¹ Kimwooy :Yēyiin kule, “Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy :chii ake tukul kule anii ku Yēyiin.”† ¹² Kunyoo, māwokutuuchee keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.

¹³ -Mookany kiiruustooy alak nteenee okany keekas kule -makeeyey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēenyoo kōōsuuchi choolwook. ¹⁴ Kuu yoo kiikōōboorwoo anii :Mokoryoontēēt Yēēsu, ānkētē kubooyiit man kule māmii :āmnyoo ake tukul nyēē mātiliil. Nteenee yoo kāsē :chii kule mātiliil :kiy, kumātiliil :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto nkit. ¹⁵ Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'ērēkyinē :ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē chamateet. -Mee-araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē

14:6 1Tēm. 4:3-5 **14:9** 2Kōōr. 5:14-15; Kala. 2:19-20 **14:10**
 Room. 2:6; 2Kōōr. 5:10 † **14:11** Isaaya 49:18; 45:23 **14:11**
 Filib. 2:10-11 **14:12** Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5 **14:13** 1Kōōr.
 10:32; 2Kōōr. 6:3 **14:14** Māārko 7:15; Yēyuut. 10:15; 1Kōōr. 8:7-9

*:Kāārārookiintēēt, kubo āmit. ¹⁶ -Mookany / kiimiyaat kiy nyēē katakaraam. ¹⁷ Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun chēē / kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ¹⁸ Chii ake tukul nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'ērēēchē Yēyiin ānkuchāmtooy nkicheek :biiko. ¹⁹ Kunyoo, lēyyē, okany kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch kiititiir keey. ²⁰ -'Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit. Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam. ²¹ Mā karaam i-am bēēny nto iyee tukun nto iyey kiy ake tukul nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.

²² Kunyi, yoo -'mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk inyiing' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chi-ito nyoo inkētē kule karaam :kiyēē miitē kuyēyē. ²³ Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki :kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

¹ Māchāktōōs a cheek choo kēēkichootiin
 kēēmuytoochinē biiko choo kuskusēch,
 māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit. ² Māchāktōōs
 kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich.

14:15 1Kōōr. 8:11-13 **14:17** Kala. 5:22-24 **14:21** 1Kōōr. 8:13

15:1 Room. 14:1-2; 1Kōōr. 10:23-24; Kala. 6:2 **15:2** 1Kōōr. 8:1

³ Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ānchuruuroot :nkani kuu yoo / kiinchuruuriing' nkinyiing'.”† ⁴ / Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneeteech ānkuyēētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

⁵ Yēyiin :nyēē yēyē biich / kēēmuytoochi ng'al / ānkēēkimkiimitu. Kunyi, āsoomē inee kule kukōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēesu Kiriistō, ⁶ sōōtōrōōr ām mooyēēt akeenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

⁷ Ōchoomtōōsii sukutōrōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō. ⁸ Āmwoowook kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko, ⁹ ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeeek Yēyiin kubo kiisaynyii. Kuu yoo / kikeesir kule, “Kunyi, +māāsiltiing' kēēboontē keey biiko choo mā Yuutayeeek. +Māātyēēn tyēēnwookik āsilēēniing'.”† ¹⁰ Mwooyē mbo subak kule, “Ong'erech :akweek choo mā Yuutayeeek āk biikyii.”† ¹¹ Tāsē taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeeek, ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”† ¹² Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē

† 15:3 Tyēēn. 69:9 15:4 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16 15:5 Filib. 2:2-5 15:8 Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26 † 15:9 Tyēēn. 18:49 15:9 Room. 11:30 † 15:10 Kiruu. 32:43 † 15:11 Tyēēn. 117:1

machokubayta kōōrōōsyēk ānku inee :nyēē mākōōkēnēē keey :biiko tukul.”†

¹³ Lēyyē, kukōōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keey ng'erekweek kuyem āk kaalyeet yoo otāsē taay ōkoosēē keey inee, sukung'eet ōkēnēē keey inee miisin kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēnyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeek

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng'aleekaab Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake. ¹⁵ Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām barwaani āsōōtweek ng'aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin ¹⁶ āyēchinē inee yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsu. Māchāktōōs a-amte lōkōōywēkaab Yēyiin / sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeek kuyēk kōrōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikōōtiliil :Tāmirmiryēēnyii. ¹⁷ Kunyi ang'erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsu kubo yiisyooni kikōōnoo :Yēyiin. ¹⁸ Māmii :kiyēē +maang'asee keey nteenee baateey kiyēē kiikoowaang'ta :Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeek kooywey Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāāyēchi. ¹⁹ Kyaayey kuu nyooto kubununēē kāāmuukēywēēkaab tukuuk chēbo kwōng'uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin saa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee Yēērusālēēm ākoy Iluriko.

† 15:12 Isa. 11:10 15:16 Room. 1:5 15:18 2Kōōr. 3:5 15:19 Māārko 16:17-18; Yēyuut. 19:11; 2Kōōr. 12:12

20 Kyāawuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kimānāāyityi :ng'ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē atēēkyi kōōto yēē kiikuisin :chiito ake, ²¹ kuu yoo / kikeesir kule, “Makukas :choo / kimānāākēēmwoochi ānkumākōōnkēt :choo kimanaakasee yiitiikwaa.” ²² Kiyiitēnyi :nyēē kōkērēktoo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb :Bāwulō kuruutoochi Rooma

²³ Nteenee kuuyu -mēēkumiitē :wōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb kule chaakasaak ²⁴ yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak kisich yoo ākēēytooy sōōyēētyēēchoo ām baannyuu. ²⁵ Nteenee āmiitē raat āwēētii Yēērusālēēm wāāsārunēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontootē. ²⁶ King'erēkootiin :biikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch beesaanik /kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar :kuskuusyēēt ām Yēērusālēēm. ²⁷ Kiyey kuu nyotoo kuuyu kikiikunyōōr :biiko choo mā Yuutayeek bēerurtaab Yēyiin kubununēē Yuutayeek. ²⁸ Kunyoo, yoo kāākunyōōr :bichoo beesaanichu, +māchāāmur wōloo ōmiitē yoo chāāwēētii Sibaannya. ²⁹ Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibwook bēerurtaab Kiriistō kuyem.

³⁰ Nteenee ii, mbo ng'eetaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēēt :tukul ām Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō āk

15:20 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16 **15:24** Room. 1:9-13

15:25 Yēyuut. 19:21; 20:22; 24:17 **15:26** Yēyuut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10 **15:27** 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6

chamateetaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³¹ Ōsoowoo kule /kēēsārūnēēnoo Yuutayeek choo m̄nēēyēnchi Yēyiin ām Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham :biikaab Kiriistō ām Yēerusālēēm kiyēē +māāyibchi. ³² Yoo kāyēyākiis :ng'aleechaa, āmuuchē āchōō wōloo ōmiitē ām ng'erekweek, nto yoo kacham :Yēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keey akweek. ³³ Ōnyōōru :akweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin. Kuwuuyiit nyooto.

16

Ng'aleek chēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹ Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētiintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya. ² Yoo kayit, otaach ām chamateetaab Mokoryoontēēt ānkōōyēētyēēchi ām keel ake tukul nyēē m̄achē. Kōōkuyēētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō ānkōōkuyēētyēēchoo nkanii.

³ Ōtookwēēswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēēyēyē :tukul yiisyēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. ⁴ Kyaasanta :bichoo soboonwēkwaa kubo anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē kōōnkōy :nkicheek biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeek. ⁵ Osubaay nkinee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee Bāyniitō, choorweenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab Eesya. ⁶ Ōtookwēēswoo Maaryaa

15:30 2Kōōr. 1:11; Ēfēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2 **15:31** Yēyuut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16 **16:1** Yēyuut. 18:18; Filib. 1:1; 1Tēm. 3:8-11 **16:3** Yēyuut. 18:2 **16:5** 1Kōōr. 16:15, 19; Kolos. 4:15; Filēm. 2

nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin kubo akweek ⁷ ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuunnya choo /kiikēērātēēch tukul. Icheek :chēē tookunootiin ām wōlēē mii *:lēbkēēyik ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō kutāāmiitē :anii mēēnān. ⁸ Ōsuboowoo Ambilyaato nyoo āchāmē ām Mokoryoontēēt, ⁹ Urbaano nyoo kēēyēētyēēchinē keyy :tukul ām yiisyēētaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu Sutaaku nyoo āchāmē. ¹⁰ Osubaay nkinee Ābēlēē nyoo /kikeetyem miisin /ankeechamta ām Kiriistō ankoosubaay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō. ¹¹ Ōsuboowoo tilyeenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo kiikuchamta Mokoryoontēēt.

¹² Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt miisin āk Bēērsi, choorwaanaa kiikuyēchinion Mokoryoontēēt yiisyēēt miisin. ¹³ Osubaay Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkani kuu wērinyii. ¹⁴ Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē, Baatrooba, Eerma āk tuubchōōsyēk tukul choo boonto keyy. ¹⁵ Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya kuboonto keyy cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo boonto keyy.

¹⁶ Otorooch keyy nyēē ōng'ērēkyinē keyy. Isubooyook ānkōōtookwēēsook :kanisoosyek ām yēēmōōsyēk tukul.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē bichoo bchēyootē biich

ānkukērēktooy kēēltaab kaakaaseeng'woong', bichoo kwiilootē kāānēētēywēēk choo kyōōnyōōru. Osatee keey bichoo. ¹⁸ Biiko choo yēyē kuu nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēenyoo Kiriistō, nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'aloolē ng'al chēē kāroomēch ānku ānyinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē chaang'. ¹⁹ Ang'erechaat, kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Kunyi, āmāchē oboontē kiirnān kurubta keey kiyēē karaam amoonaamte keey rōkōs. ²⁰ Mākōōturbuub :Yēyiintēētaab kaalyeet Kibrōkōsyoontēēt ankootartaar :akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

²¹ Isubooyook :Tēmētēewō muroonoo kēēyēyiisyēē tukwaay ānkōōsubooyook :nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiiyō, Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro. ²² (Nto anii Tērtiiyō nyi kāāsirē barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Mokoryoontēēt.) ²³ Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo ātēbunēē kanyii wōloo sooyēē :kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo kōnōriintēētaab lēnkuutaab *kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee ng'eetaabiya Kwaarto.* ²⁵ Okany kiikaaste Yēyiin nyoo inee :nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Yēēsu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kiwunyootiin :lōkōōywēchooto ām kēnyiiisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta ²⁶ ānkoo

16:17 Mat. 7:15; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:9-10; 2Yoowa. 10 **16:18** Filib. 3:19; Kolos. 2:4 **16:19** Room. 1:8 **16:21** 1Kōōr. 4:17

* **16:23** Tinyē :siruutēk alake kēērywoontēētaab 24: Kōōbēruurook :Kiriistō akweek tukul. Kuwuuyiit nyooto. **16:23** 2Tēm. 4:20

16:25 Ēfēēs. 1:9; 3:4-5; Kolos. 1:26

kikiikung'alaalee :siruutēkaab *wōōrkooyik.
Nteenee / kōōkēēng'oong' ra. Kimwooy :Yēyiin
nyoo bo ākookoy kule / kōōkiiboorchī lōkōōywēchu
biiko tukul sukookaasee keey inee ānkukoonyit.
²⁷ Kutōrōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē Yēēsu
Kiriistō. Yēyiin nkit :nyēē ng'oom kuchurta!
Kuwuuyiit nyooto.

Biibilya Nyēē Tiliil
New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928